

VENEDİK DENİZCİLİK TARİHİ MÜZESİ'NDE SERGİLENEN OSMANLI ESERLERİNE DAİR DEĞERLENDİRME*

EVALUATION ON OTTOMAN WORKS OF ARTS EXHIBITED IN MUSEO STORICO NAVALE DI VENEZIA**

Mustafa Gürbüz BEYDİZ***

Öz

Museo Storico Navale di Venezia (Venedik Denizcilik Tarihi Müzesi), İtalya'da faaliyet gösteren köklü bir denizcilik müzesidir. Barındırdığı ünik eserler denizcilik tarihini ve kültürünü aydınlatmaktadır. Bu eserler arasında Osmanlılar dönemine ait bazı örnekler de bulunmaktadır. Denizcilik alanında bir döneme damgasını vuran Venedikli gemi ustalarının özellikle 16. yüzyılda inşa ettikleri kadirgalar Akdeniz başta olmak üzere çeşitli denizlerde boy göstermiştir. Osmanlıların da aynı çağda denizcilikte ileri bir devlet olması Venedik ile münasebetlerin oldukça yoğun geçmesine neden olmuştur. Her iki devlet arasındaki askeri, siyasi, ticari ve kültürel ilişkiler iki devletin arşiv kayıtlarında belgelendiği gibi müzelerinde de somut eserlerle sergilenmektedir. Museo Storico Navale di Venezia'da sergilenen Osmanlılara ait en erken tarihli eser 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda Haçlı Donanması tarafından ele geçirilen sancaktır. En geç tarihli eserler ise Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyanlar tarafından batırılan Osmanlı gemilerine ait isim levhalarıdır. Bunun yanında İstanbul'da görevli olan Venedik elçisinin yaptırdığı kayık müzede Osmanlı deniz kültürünün zarafetini yansıtmaktadır. Tipolojik açıdan İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen örneklerle benzerlik göstermesi kayığı özel kılmaktadır. Ayrıca, yine İstanbul yapımı olan kayık aynalıklarında, İstanbul'da sergilenen benzerlerinden farklı olarak, yapan ustanın ismi yazılıdır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Mirası, İtalya, Venedik, müze, denizcilik tarihi,

* Bu araştırma, 2219-TÜBİTAK Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı çerçevesinde Museo Storico Navale di Venezia'da Osmanlılara ait eserlerin incelenerek, müze arşivindeki belgelerin taranmasıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sırasında desteklerini esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Maria Pia Pedani olmak üzere Museo Storico Navale di Venezia'da görev yapan Müze Komutanı Fedrigo Agostino ile Müze Görevlisi Alvisse Rossi'ye teşekkür ederim.

** This research has taken shape by the examination of the work of arts in Venice Naval Museum that are belong to Ottoman and collection of archive document of the museum, within the frame of 2219- TÜBİTAK Post-Doctoral Research Scholarship program. My profound thanks firstly to my supervisor Prof. Dr. Maria Pia Pedani who provided her full support to me, to Fedrigo Agostino, commander of the Museo Storico Navale di Venezia and to Alvisse Rossi, the museum officer.

*** Dr. Öğr. Üyesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak., Temel Sanat Bilimleri Bölümü.
ORCID ID: 0000-0002-8196-4105 ♦ E-mail: beydiz@gmail.com

Abstract

Museo Storico Navale di Venezia is an essential navigation museum that is active in Italy. Unique work of arts inside it brightens the history and culture of maritime. Among these work of arts, there are some examples belong to the Ottoman era. Galleys that are built by the Venetian shipmasters who left their marks in a period in the field of navigation on 16th century, showed its flag in The Mediterranean sea being in the first place, various seas. Ottomans being a leading nation on navigation caused them to have intense relationships with Venice. Martial, political, commercial and cultural relationships are both documented in archival records and exhibited in concrete work of arts in museums of two states. The oldest work of art belongs to the Ottoman in Museo Storico Navale di Venezia, is a flag which is captured by Crusader fleet on 1571 at the Battle of Leponto and Newest work of arts are nameplates of our ships sunk by Italians at World War I. Besides those, caique that had been made by Venice ambassador who is entrusted at Istanbul, represents Ottoman of sea culture. What makes this caique special by both its style and typology is its similarities between it and the examples exhibited in Istanbul Naval Museum. Also, in contrast to the caique stern-boards of the examples that are made in Istanbul, on this caiques stern-boards, name of the craftsmen who constructed it is written.

Keywords: *Ottoman Heritage, Italy, Venice, museum, maritime history,*

GİRİŞ

Venedik Denizcilik Tarihi Müzesi ve Konuyla İlgili Bazı Tarihî Bağlamlar

Venedik, denizcilik ve gemi inşa alanında ön plana çıkmış önemli bir merkezdir. Venedik'in gelişmesinde tersane büyük rol oynamıştır. Bir tür Bizans stilinde olan tersane ve askeri karargâhın, MÖ 8. yüzyıl gibi erken bir tarihte ortaya çıktığı ifade edilir.¹ Venedik tersanesi Akdeniz'de kadirga ve kalyon inşasında da önemli bir pozisyonadadır. Bu nedenle ürettikleri Venedik tipi kadirgalar ve 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren² inşa edilen kalyonlar sayesinde uzak denizlere açılmış ve özellikle Osmanlılar ile yakın askerî, siyasi ve ticarî ilişkiler geliştirmişlerdir.

Araştırmanın amacı, Venedik/İtalya ile Osmanlı arasında tarihi süreç içerisinde tesis olan derin ve yakın münasebetlere, Museo Storico Navale di Venezia'da sergilenen Osmanlı denizcilik kültürüne ilişkin sanatsal eserlerin incelenmesiyle, gemicilik alanındaki somut bulgular üzerinden ışık tutmaktır.

Özellikle Venedik ile Osmanlı tersaneleri 15 ve 16. yüzyıllarda büyük rekabet içinde, teknolojik anlamda birbirlerine benzer nitelikteki gemilerle yarışmışlardır.

1 Nicolle, 1989, 3.

2 Bostan, 2005, 105.

15. yüzyıldan itibaren Akdeniz savaşlarında büyük bir önem kazanan kadirge, standartlaşarak tersanelerde kolayca inşa edilmiş ve kullanımı yaygınlaşmıştır. 1500'li yıllarda Venedik tersanesinde hızlı üretim standart hale getirilmiştir.³ Osmanlı Donanması, II. Bayezid döneminde, Akdeniz'in sayıca en güçlü donanmasına sahip olan Venedik donanmasını geçmiştir ancak henüz yeterince üstünlüğe ve denizcilere sahip değildir.⁴ Tersâne-i Âmire'nin II. Selim Devri'nde gelişimini sürdürmesi, Barbaros Hayreddin Paşa'nın ve onun yetiştirdiği ünlü denizcilerin faaliyetleri Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasını sağlamıştır ve 16. yüzyılda İstanbul Tersanesi, Venedik Tersanesi gibi dünyanın en ünlü tersanelerinden biri haline gelmiştir.⁵ Osmanlılar kendi gemilerinin çeşit ve sayısını 16. yüzyılın ilk yarısında arttırarak Akdeniz'de hâkimiyet kurmuşlardır.⁶

Venedikli ustaların geçmişten beri gelen bu maharetleri, San Marco Kilisesi'nin portalindeki ince-likli süslemelerde betimlenmiştir. (Fot. 1) Osmanlılar bu konuda, özellikle kadirge inşasında Venediklileri örnek alırlar, Venedikli ustalar da gemi yapımı konusundaki ustalıkları nedeniyle Osmanlılara hizmet etmişlerdir. 15. yüzyılda Osmanlılarda tersane ve gemi teknolojisinin geliştirilmesinde Akdeniz dünyasının en ünlü deniz imparatorluğu olan Venedik'in tesiri görülmektedir.⁷ Bunlara, 1574 yılında Venedikli tersane marangozu Alvise Sara ile Pargalı İbrahim Paşa'nın başardasının kıç süslemesini 1588 yılında yıldızlayan Antonio Paronda örnek verilebilir.⁸ II. Viyana Kuşatması'nda Avusturya Ordusu'nda mühendis olarak çalışan ve bir misyonla İstanbul'a gelerek burada bir süre kalan Marsigli, Osmanlı Donanması'nın kalyona geçiş döneminde Livornolu mühtedi Mehmed Ağa'nın önemli rol oynadığı ve onun maharetiyle yeni model kalyonların yapıldığını söylemiştir. 1692'de İstanbul'da bulunduğu sürede tersane faaliyetlerini gözlemleyen Marsigli, Mehmed Ağa'nın Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'ya olan yakınlığı sebebiyle ön plana çıktığını ve mükemmel gemiler yaptırıldığını anlatmıştır. Marsigli'nin bahsettiği bu kişi Osmanlı kaynaklarında ismi mîrî kalyonların inşasında nâzır olarak geçen Frenk Mustafa Efendi

Fot. 1: Venedik San Marco Kilisesi portalinde bugün dahi görülen gemi inşa ustalarının gösteren mermer rölyef

3 Faroqhi, 2011, 97-98.

4 Bostan, 2005, 38.

5 Bostan, 2005, 56.

6 Bostan, 2005, 169.

7 Bostan, 2005, 25.

8 Pedani, 2014, 461.

olmalıdır.⁹ 18. yüzyılda da Osmanlı tersanelerinde inşa edilen gemilerde Venedikli mimarların çalıştığı, kayıtlarda bulunmaktadır. Örneğin, Venedikli Yüzüp¹⁰ ismi verilebilir ve ayrıca 1793 yılında Kale-i Sultani’de mimar Venedikli Josephe tarafından inşa edilen Seyyad-i Bahrî (Deniz Avcısı) adlı gemi bulunmaktadır.¹¹ Ayrıca 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında gerek İstanbul tersanesinde gerekse Rodos’ta kalyonların inşasında Cenevizli demirci Yakomi ile Venedikli Marangoz Yozop görev yapmıştır.¹² Osmanlılar her ne kadar gemi teknolojisi ve gemicilik alanında Batı devletlerinden özellikle Venedik’in denizciliğinden etkilenmiş olsalar da yüzyıllar içinde kendilerine özgü bir Bahriye Teşkilâtı kurmuş, müessesesini geliştirmişlerdir.¹³

Venedikliler her ne kadar gemi yapımında çok usta olsalar da, 19. yüzyılda İstanbul’da görev yapan Venedik elçisi, görevi sırasında kullandığı piyade kayığını çok sevmiş ve bunu İstanbul’dan Venedik’e götürmüştür. Bu açıdan bakıldığında 19. yüzyıldaki Osmanlı kayık ustalarının ve nakkaşlarının kayıkları süslemedeki yeteneklerinin somut göstergeleri bugün Museo Storico Navale di Venezia’da görülebilmektedir.

Museo Storico Navale di Venezia binası, günümüze kadar varlığını koruyan Venedik tersane alanı içinde yer almaktadır. Venedik tersanesi, şehrin yaklaşık altıda biri kadardır ve 45 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Venedik’in kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır ve etrafı beş kilometrelik tuğla sur duvarıyla çevrilidir. Üç adet yaya girişi vardır; kuzeydeki tek giriş çekek alanına açılır, güneydeki iki giriş anıtsal *Aslanlı Kapı* ve *Campo della Tana* girişi olarak adlandırılmıştır. Üç adet de kanal girişi vardır. İlk kanal San Marco bölgesine bağlanır, ikinci giriş doğrudan kuzey lagününe çıkmaktadır. Üçüncü giriş ise güneydoğu yönünde Lido adasının ağzına doğru açılır ve denize bağlanır. Tersanenin etrafı sur duvarıyla çevrilmiş olmasına rağmen bu duvarlara şehrin etrafında rastlanmamaktadır; çevresindeki lagünler doğal koruma sağlamaktadır. Tersane dünyanın en eski endüstriyel miraslarından biridir. Venediklilerin eşsiz denizcilik bilgilerinin kökleri tersaneden yayılmıştır. Tersanede inşa edilen gemiler için ağaçlar Serenissima/Venedik Cumhuriyeti sınırlarından ve yakın Alp Dağları eteklerinden sağlanmıştır. Keresteler nehirler vasıtasıyla tersaneye taşınmıştır.¹⁴

Museo Storico Navale di Venezia, tersane alanında yer almaktadır. Tersanenin anıtsal Aslanlı Kapı’sının çıkış noktasında ise *Ship Pavillion* Müzesi bulunmaktadır. Museo Storico Navale di Venezia’ya “*Piazzale Roma*”dan hareket eden küçük motorlu teknelerle “*Arsenale*” iskelesinde inerek ulaşmak mümkündür. San Marco meydanının doğusunda, denize yakın konumdadır. Bina dört katlıdır ve her katta farklı dönemlere ait denizcilik objeleri yer almaktadır. (Fot. 2-5)

9 Bostan, 2006, 196.

10 Gencer, 2001, 52.

11 Dümen, 1993, 123.

12 Bostan, 2006, 212.

13 Bostan, 2005, 97.

14 Calzolaio, 2003, 17-19.

Fot. 2: Venedik Arsenali güneydoğu girişi

Gazzetta Ufficiale
DIREZIONE: MINISTERO DI GIUSTIZIA
Anno LXXIII - N. 52 - 1923 - 15 FEBBRAIO

VITTORIO EMANUELE III
per grazia di Dio e per volontà della Nazione
RE D'ITALIA

L'alto il Consiglio superiore di marina, il quale ha dato parere in massima favorevole al suddetto;

L'alto il Consiglio dei ministri;

Sulla proposta del Nostro Ministro* per la marina, di concerto col Ministro delle Finanze;

Abbiamo decretato e così vogliamo:

Art. 1.
E' istituito un Museo storico navale con sede a Venezia.

Art. 2.
Il Museo storico navale sarà provveduto a carico del bilancio della Regia marina nel limiti di spesa di Lire 20.000 annuo - (Cap. 71 per l'esercizio corrente - Spese generali del R. Esercito N. 31 - e corrispondenti per gli esercizi successivi).

Art. 3.
Con decreto del Ministro della marina saranno stabiliti i) - gli assegni da corrispondere al conservatore del Museo ed al personale addetto al Museo stesso, nonché la forma di applicazione del presente decreto il quale avrà effetto dal 1° gennaio 1923.

Fot. 3: Müzenin 1923 tarihli kuruluş ilanı (Peressutti, 2014-2015, 116.)

Fot. 4: Müzenin günümüzdeki konumu (Google Maps)

Fot. 5: Müzenin giriş kapısı

Eserler, müze günümüzdeki yerine taşınmadan önce farklı dönemlerde bazı askeri yapılar içinde korunmuştur. Müze, Kraliyet Kararnamesi ile 1923 yılında kurulmuştur.¹⁵ 1961 yılına kadar ise La Spezia'da bulunan koleksiyonlardan bir kısmının da Museo Storico Navale di Venezia'ya taşınmasıyla bugünkü durumuna gelmeye başlamıştır. 1964 yılından günümüze de yeni koleksiyonlar eklenmiştir.¹⁶ Günümüzde kullanılan müze binasına 1968 yılında taşınmıştır.

Museo Storico Navale di Venezia'da Sergilenen Osmanlı Eserleri

Osmanlıların 1571 yılında meydana gelen İnebahtı Deniz Savaşı'nda Haçlı donanmasına yenilmesinin ardından, Avrupa'da bu zaferin anısına resmedilen birçok tablo çeşitli şehirlerdeki müzelerde sergilenmektedir. Bunlar arasında belki de en bilineni bugün Venedik'te Palazzo Ducale'de sergilenen 1595-1605 yılları arasında Andrea Michieli detto Vicentino'nun (1542-1617) yaptığı tablodur. (Fot. 6) Bu savaşta Osmanlı donanması ağır bir yenilgi almıştır ve bu yenilgi sırasında Osmanlı kadirgamlarına ait birçok eser Haçlı donanmasının eline geçmiştir. Bu eserlerin başında Osmanlı sancakları gelmektedir. Bu sancaklardan birkaç tanesi de Pisa kentinde bulunan Cavalieri di Santo

15 Peressutti, 2014-2015, 116.

16 Peressutti, 2014-2015, 35.

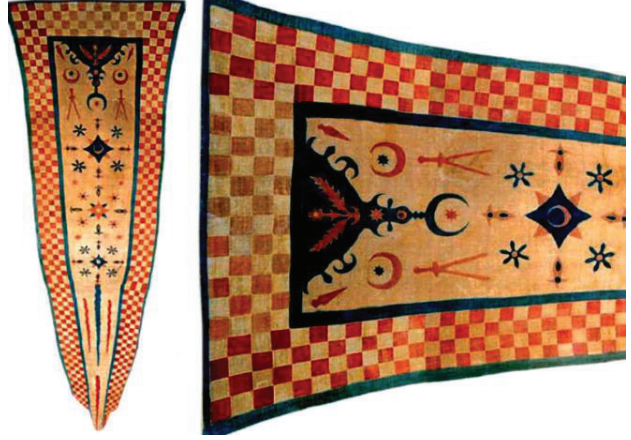
Fot. 6:

Andrea Michieli detto
Vicentino'nun İnebahtı Deniz
Savaşı konulu tablosundan
detay

Fot. 7:

Pisa Cavalieri di Santo Stefano
Kilisesi'nde sergilenen
Osmanlı sancağı

Stefano¹⁷ Kilisesi'nde sergilenmektedir. Sancağın, Kılıç Ali Paşa'nın gemisine ait olduğu, İnebahtı Savaşı sırasında Santo Stefano (St. Stephen) Tarikat Şövalyeleri tarafından ele geçirildiği düşünülmektedir.¹⁸ Bu örnek üçgen formdadır ve kenarları dama motiflidir. Üzerinde çeşitli geometrik, bitkisel, rozet, hilal, yıldız, alem motifleri ile karşılıklı iki adet Zülfikar kılıcı bulunmaktadır.(Fot.7) Türklerin sancaklarında ok, yay, yıldız,

17 Santo Stefano (St. Stephen) Şövalyeleri Tarikatı, Toskana kıyılarındaki ticari faaliyetleri Osmanlı ve Kuzey Afrika korsanlarına karşı korumak amacıyla 15 Mart 1562 yılında Medici hanedanından Toskana Grandukası I. Cosimo tarafından kurulmuştur ve Pisa şehri birliğin merkezi kabul edilmiştir. (Acıpınar, 2014, 165.) Tarikat, “*Il Sacro Militare Ordine dic Santo Stefano Papa e Martire*” [Kutsal Askeri (Deniz) Tarikatı] orijinal adındadır. Livorno şehri de tarikatın merkezleri arasındadır. (Acıpınar, 2010, 17.) II. Selim zamanında fethedilen Kıbrıs Adası'nın tekrar almak amacıyla oluşturulan Venedik, İspanya ve Papalık kuvvetlerinden müteşekkil müttefik donanmasına, Osmanlı vesikalarında “*Duka*” adı verilen Toskana Grandukası ve Santa Stefano Tarikatı da 12 gemiyle katılarak birliğe destek vermiştir. Ancak, savaşa katılan bu gemilerden sadece üç tanesi Toskana limanlarına dönebilmiştir. (Acıpınar, 2016, 175.)

18 Acıpınar, 2016, 180.

güneş, tuğ, kılıç, kama gibi bir takım motifler kullanmaları hükümlerlik alâmeti olarak yorumlanmıştır.¹⁹

Museo Storico Navale di Venezia'da da aynı savaşta ele geçmiş bir başka Osmanlı sancağı bulunmaktadır ve müzede sergilenen Osmanlılara ait en erken tarihli eserdir. Müze envanter kayıtlarına göre, sergilenen Osmanlı sancağının 7 Ekim 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda Papalık Donanması tarafından ele geçirildiği yazmaktadır. Müze kayıtlarına göre envanter numarası 1508'dir. Sancak yaklaşık kare formludur ve ölçüleri 170x183 cm'dir. 10.09.1925 tarihinde müze envanterine kaydolmuştur. (Bk. Fot. 13) Zemini yeşil renklidir ve sarı renkteki motif ve yazılarla bezenmiştir. Köşelerde bitkisel süslemeler yer almaktadır. Yeniçeri bayraklarında ağaç dalları ve yapraklarının hayat ağacını temsil ettiği söylenmiştir.²⁰ Sancağın merkezinde anfor biçiminde palmet motifi bulunur ve bu merkezden çıkan sekiz adet tepelikli rumünün arası bitkisel desenlerle donatılmıştır ve yazıtların ortasında baklava dilimine benzer bir alan oluşmuştur. Sekiz adet tepelikli rumünün coğrafi yönleri temsil ettiği ifade edilebilir. Baklava dilimli merkez süslemenin dört kenarında yazıtlar dikkat çekmektedir. Yazıtların arasında "S" motifine benzer desenler yer almaktadır. Yazıtların üçü (1, 3 ve 4) kartuş içinde, biri ise (2) çerçevesizdir.²¹ İçerikleri iyi temenni, dua niteliğindedir. Yazıtlar, tarafımca numaralandırılmıştır. (Bk. Fot. 8-12)

19 Soysal, 2010, 247.

20 Ağaç & Sakarya, 2015, 10.

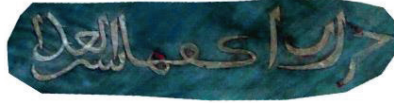
21 Yazıtlar, Mısır'ın Fayoum Üniv. Arkeoloji Fak. İslam Arkeolojisi Böl. Öğretim Görevlisi Dr. İbrahim Hassanein tarafından okunmuştur. (13.04.2018). Dr. Hassanein, metinlerin Arapça-Farsça karışımı olduğunu belirtmiştir.

Fot 8: 7 Ekim 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda Papalık Donanması tarafından ele geçirilen Osmanlı Sancağı. (Museo Storico Navale di Venezia arşivi)

Fot 9: 1 Numaralı Yazıt: Hay'r Ona (gemiye) gelecek. (والخير اليها مقبل)

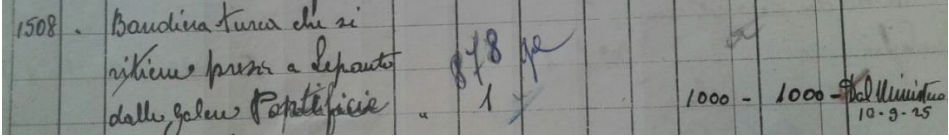
Fot. 10: 2 Numaralı Yazıt: Rabbim onu düşmanlardan korusun. (رب اكفها سر العدا)

Fot. 11: 3 Numaralı Yazıt: Yolu saadet olsun. (در بها السعد)

Fot. 12: 4 Numaralı Yazıt: Gemide onların hayr'ı vardır. (ولهم عنها حيرد)

Fot. 13: 1508 Envanter numaralı sancakın müze envanter defterindeki kayıt notları. (Museo Storico Navale di Venezia Arşivi)

Fot. 14: Barbaros Hayreddin Paşa'nın *İstanbul Deniz Müzesi*'nde sergilenen, 2964 AA envanter numaralı sancak. (Kılıçkaya, 2007, 114.)

İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen 2964 AA envanter numaralı Barbaros Hayreddin Paşa'nın sancakında da Pisa Cavalieri di Santo Stefano Kilisesi'nde sergilenen sancakın üzerinde olduğu gibi Zülfikar kılıcı yer almaktadır. Museo Storico Navale di Venezia'da sergilenen sancak gibi zemin rengi yeşildir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın sancakının boyutları 287 x 200 cm'dir. Sancakın zemininde iri bitkisel motifler yer almaktadır. Uçkuruluğa paralel yerleştirilmiş kartuş içinde ayet, hilaller içine yerleştirilmiş peygamber isimleri, ortada Zülfikar, sol tarafta ise Pençe-i Âl-i Abâ ve alt kısımda Mühr-i Süleyman bulunmaktadır. Sancakın kumaşı Avrupa damaskıdır.²² (Fot. 14) *Damasko*, Şam'da dokunan, Ortaçağ'ın sonlarına doğru da İtalya'nın Venedik, Lucques ve Cenova şehirlerinde taklit edilerek dokunan ipek ve keten karışımı, genellikle döşemelik olarak kullanılan bir kumaş türüdür ve buna Şam kumaşı da denilmiştir. Bu türdeki kumaşların bezeme ve çiçekleri kabartmadır ve ön yüzdeki şekiller kumaşın tersinde de vardır. Avrupa'dan gelen iki yüzlü ipek veya yün ve keten karışık döşemelik kumaşlara "*damasko*" adı verilmiştir.²³

Osmanlı teması içeren, bir Venedik baştardasının kıç bölümünü süsleyen figür, incelediğimiz eserler arasında Osmanlı yapımı olmayıp Türk eserlerini²⁴ konu alması açısından makaleye eklenmiştir. Objeye, 17. yüzyılda yaşamış olan Capitano Generale da Mar Francesco Morosini baştardasına aittir ve müzede 1238 envanter numarasıyla kayıtlıdır. Sağ ve sol iki parçadan oluşan ve iki Türk esirin betimlendiği ağaç oyma eser

22 Kılıçkaya, 2007, 114.

23 Arseven, 1943, 428.

24 "*Türk*" adı, 17. yüzyılda İtalya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde Müslümanları tanımlamak için yaygın olarak kullanılmıştır. Etnik anlamı dışında Müslüman olan bütün toplumlara ifade etmektedir ve ele geçirilen köleler resmi kayıtlara bu sıfatla yazılmıştır. Ele geçirilen esirler arasında Osmanlı tebaasından Hıristiyan ve Yahudiler de "*Türk*" ismi altında değerlendirilmiştir. (Acıpinar, 2010, 19.)

Fot. 15:

Capitano Generale da Mar Francesco Morosini baştardasına ait kıç süslemesinin sol bölümü.

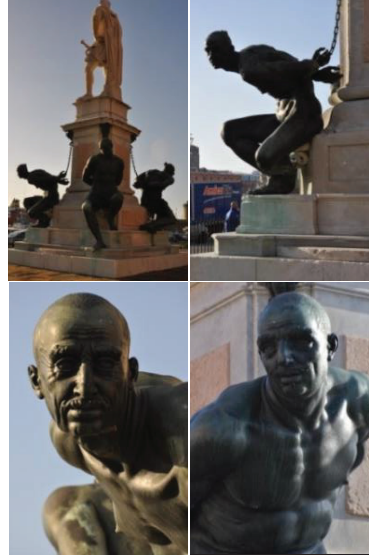

Fot. 16:

Capitano Generale da Mar Francesco Morosini baştardasına ait kıç süslemesinin sağ bölümü.

heykel sanatı açısından değerlendirilebilecek nadide eserlerinden biridir. İki adet yarı çıplak ve dazlak tasvir edilen Türk esirlerinin kolları zincire vurulmuştur. Yanlarında üç hilalli sancaklar ve batan kadirgalarına ait bazı parçalar ile kılıç, ok ve mızrak gibi silahlar betimlenmiştir. Anatomik anlamda kashı oldukları görülmektedir. (Fot. 15, 16) Bu kıç süslemesinde görülen esirler, İtalya'nın Livorno²⁵ kentinde bulunan "Quattro Mori" anıtındaki insan figürlerine anatomi, form, yüz ve saç stilleri açısından oldukça benzerlik göstermektedir. (Fot. 17) Anıtın, yanında bulunan açıklama tabelasında, 1623-1626 yılları arasında heykeltıraş Pietro Tacca tarafından bronz olarak yapıldığı ve daha önce deniz kıyısında bulunduğu ama 1888 yılında denizden 20 m kadar geriye taşındığı, II. Dünya Savaşı sırasında koruma altına alındığı ve savaş sonrasında tekrar yerine dikildiği, devamında Cesare Bartolena'nın 1874-1875 yılları arasında yaptığı "Askere Alınış" adlı tablosuna

Fot. 17: Livorno kentinde "Quattro Mori" anıtı.

25 Livorno kenti, 17. yüzyılda küreğe konulacak olan Türk esirlerin ilk toplanma yeri veya son durağıdır ve Grandukalığın denize açılan en önemli kapısıdır. Ayrıca Akdeniz'in en büyük hapisanelerinden birine sahip olması açısından önemlidir. (Acıpınar, 2010, 19.)

Fot. 18: Metropolitan Museum arşivinde bulunan 1654-55 yılına tarihlendirilen bir gravür ve “Quattro Mori” anıtı. [https://archive.org/details/mma_loading_a_galley_377677 (Erişim:16.01.2019)]

Fot. 19: Pisa Cavalieri di Santo Stefano Kilisesi’nde bulunan Türk esir tasvirleri

Fot. 20: Milano Arte Liberata Müzesi çatı alınlığında bulunan Türk tasvirleri

konu olduğu belirtilmektedir. Metropolitan Museum arşivinde bulunan 1654-1655’e tarihlendirilen bir gravürde Livorno Limanı tasvir edilmiştir. Kadırgaya ticari malların yüklenmesini konu alan gravürde, kıyıda bulunan “*Quattro Mori*” anıtı da görülmektedir. (Fot. 18) Benzer *Türk esirleri*, ayrıca Pisa Cavalieri di Santo Stefano Kilisesi’nde bulunan ağaç rölyef süslemesinde (Fot. 19), Milano Arte Liberata Müzesi çatı alınlığında (Fot. 20) ve Cenova Galata Museo Del Mare’de kürek esiri veya köle olarak temsili balmumu heykellerle canlandırılmıştır. (Fot. 21)

Müze de özellikle 19 ve 20. yüzyıllara ait Osmanlı eserleri de bulunmaktadır. Bu eserler içinde, İstanbul’da yapılmış olan ve 1917 envanter numarasıyla müze de sergilenen, pruva bordasında “*FERT*” yazan piyade kayığı önemlidir. (Fot. 22) Gövdesinden bir parçası eksik olan kayık oldukça iyi durumdadır. İnceleme sırasındaki ölçümde boyunun 12,50 m olduğu tespit edilmiştir. Kayığın hem baş hem de kış kasara bölümünde yer alan metal plakada

Fot. 21:

Cenova Galata Museo Del Mare’de temsili canlandırılan Türk esir ve köleler

Fot. 22:

“FERT” yazılı İstanbul yapımı piyade kayığının pruva süslemeleri

“Caicco Di Gala Della R. Ambasciata A Costantinopoli Transportato A Venezia Nei 1926 Da Pirascopo Del Iloyd Treistino” yazmaktadır. (Bk. Fot. 30) Plakada, Kraliyet Elçiliğinin resmi kayığının, 1926 yılında Trieste Lloyd gemisi (vapur) ile Venedik’e getirildiğine dair bir ifade söz konusudur. Ancak kayığın İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen benzer piyade kayıklarındaki süsleme özellikleri göz önüne alındığında 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk çeyreğine yapıldığı söylenebilir.

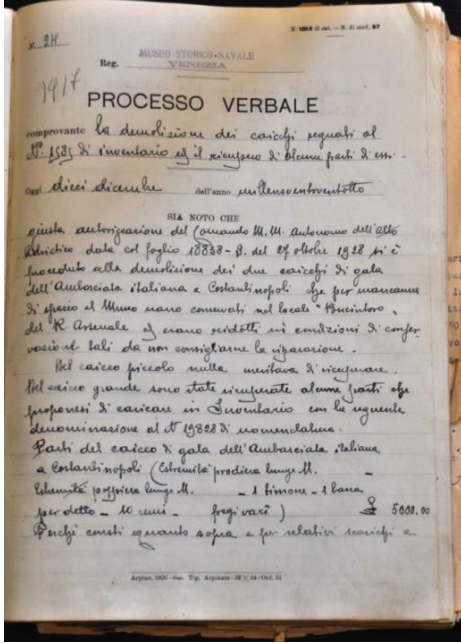
İstanbul kayıkları dönemin hem seyahatçıları hem de görevli sefirlerini etkilemiştir. Piyade kayığının İstanbul’dan Venedik’e taşınması da buna örnektir. Öyle ki, 19. yüzyılda İstanbul’da bulunmuş olan Amerikan elçisi İstanbul kayıklarına hayran kalarak, İstanbul’daki saltanat kayıklarıyla Venedik doçlarının saltanat kayıklarını ve Kleopatra’yı Nil Nehri üzerinde gezdiren kıvrık burunlu süslü kayığını karşılaştırmış, üstünlüğü İstanbul’daki saltanat kayıklarına vermiştir.²⁶

Kayığın tarihi ile ilgili olarak müze arşivinde bulunan envanter defterinin çevirisinde; İstanbul’dan Venedik’e iki adet kayık getirildiği, korunamaması nedeniyle 18838-S envanter numaralı küçük kayığın oldukça kötü bir durumda olduğu ve kurtarılamadığı, 19828 envanter numaralı büyük kayığın da kurtarılan parçalarına dair ifadeler yer almaktadır.²⁷ (Fot. 23) Bugün müzede sergilenen kayık ve diğer parçalar kurtarılan büyük kayığa aittir.

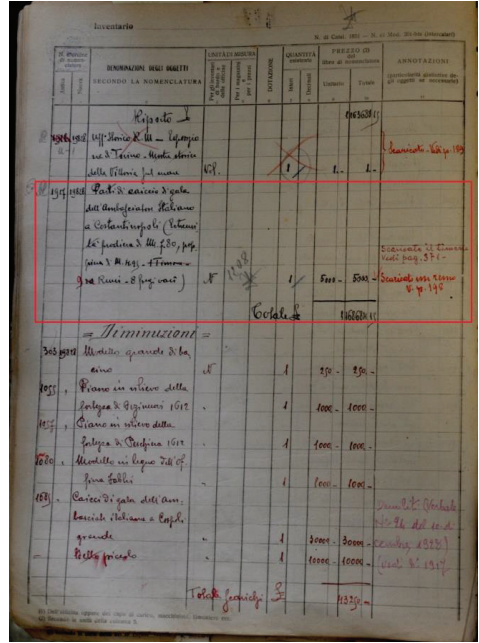
26 Şehsuvaroğlu, 1953, 2499.

27 Metnin tercümesi şöyledir: “Museo Navale Venezia / Yazılı Prosedür / Beyan: 1989 numaralı envanterdeki iki kayığın parçalanması ve bazı parçaların kurtarılması / Tarih: 10 Aralık 1928 / Beyandır: / 18838-S numaralı ve 27 Ekim 1928 tarihli evrak özerk Adriyatik hareketinin verdiği yetki ile İstanbul’daki İtalyan Büyükelçiliğine ait iki resmi tören kayığının müzede yer kalmaması sebebiyle tersanedeki tören kayığı (Bucintoro) alanında muhafaza edilmiş ve tamiri önerilmediği için parçalara ayrılmıştır. / Küçük kayıktan kurtarılmaya degecek bir şey yoktu. / Büyük kayıktan 19828 numara ile envantere kaydedilmek üzere bazı parçalar kurtarılmış.

İstanbul İtalya Büyükelçiliği tören kayığının parçaları: / (estremita’ prodiera lunga M.) (uzun pruva ucu) / Estremita’ poppiera lunga M. (uzun pupa ucu)-1 timone (bir dümen) / -1 barra(dümen yekesi) / per detto- 10 remi (10 kürek) -fregi vari (çeşitli kabartma süslemeler) L. 5000.00”

Fot. 23: 1917 envanter numaralı İstanbul yapımı kayığın müzeye geliş hikayesinin bulunduğu Museo Storico Navale di Venezia arşivindeki envanter defteri.

Fot. 24: Kayığın ikinci müze binasına taşındıktan sonra tutulmuş olan diğer envanter defteri ve yeni envanter numarası.

Bu belgeye göre büyük kayığın ilk getirildiği müzede envanter numarasının 19828 olduğu görülmektedir. (Fot. 23) Kayık günümüzdeki müze binasına taşındığında yeni bir kayıt açılmış ve 1917 envanter numarası verilmiştir. (Fot. 24) Ayrıca her iki belge incelendiğinde şu bilgi de tespit edilmektedir. İlk tutulan kayıta (Fot. 23) kürek sayısı 10 olarak belirtilmiştir. Sonra tutulan 1917 envanter numaralı yeni envanter bilgisinde ise bu sayı 9 olarak düzeltilmiştir. (Fot. 24) Araştırma sırasında ise kayık üzerinde 8 adet kürek bulunduğu tespit edilmiştir. (Fot. 25)

Fot. 25: Piyade kayığın günümüzde müzede sergi durumu ve üzerinde bulunan 8 adet küreği.

Pruvası, pupa bölümüne kadar devam eden bitkisel süslemelerin başladığı bölümdür. “*FERT*” yazısı burada bulunmaktadır ve Savoy Kraliyet ailesinin simgesidir. “*FERT*” simgesi ilk 1362 yılında Savoy Kontu VI. Amadeo tarafından kullanılmıştır. 1434 yılında da Savoy Dükü olan VIII. Amadeo (Papa olduktan sonraki ismi V. Felice) kurduğu bunu “*Anunziata Şövalyeler Tarikati*”nın simgesi yapmıştır. “*FERT*” kelimesinin bir kısaltma olduğu, ancak anlamı konusunda çok net bir bilgi bulunmadığı yönünde farklı görüşler sunulmuştur. Örneğin, “*Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit*” cümlesinin kısaltılmış hali olduğu belirtilmiştir. İfade, 1310 yılında Rodos’u Müslümanların (Sarazen/Saracens) kuşatmasından kurtaran Kont Büyük V. Amadeo’ya kinayeli bir biçimde atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Çünkü Savoy hanedanlığından kimse bu savaşa katılmamıştır. Bir diğer tanımlama ise “*Foedere Et Religione Tenemur*” olduğudur ki I. Vittorio Amadeo’nun krallığında altın paranın (doppione) bir yüzünde kullanılmıştır. Ayrıca, Carlo Padiglione ise “*FERT*” kelimesini “*Ferte*” kelimesinin (antik Fransızcadan) kırılmış hali olduğunu söylemiştir. Kont Massimino di Ceva ise, bu simgeyi “*Virgilius’un Fertque Refertque*”nin ilk mısrası gibi düşünmüştür ki (Aeneis, XII. Kitap, 866. satır) I. Carlo Emanuele’nin 1590 yılına ait madalyonunda da bu simgenin yer aldığını ve Savoy Hanedanının bir simgesi olarak bilindiğini söylemiştir. En muhtemel görüş ise, Cognasso’ya ait olan “*FERT*” simgesinin “*Yeşil Kont*” olarak bilinen VI. Amadeo’ya ait olduğudur. VI. Amadeo, Nisan 1364’te Chambery’de şövalyeleriyle bulunduğu bir turnuvada “*tazı avı için kullanılan giysi yakalığının (kolye/boyunluk) bir parçasında altın harflerle yazılan “FERT” kelimesi ile efsaneye gönderme yapmış, bunun da, yüreğin bir kadına karşı duyduğu tatlı köleliği, üç sevgi bağı ile de aşkın koparılamaz bağını*” ifade ettiği söylenmiştir.²⁸ Bordada görülen vazo içinden çıkan stilize çiçekler bu bölümde de yer almaktadır. Vazo geniş karınlıdır, ağız kısmında İyon sütun başlıklarını anımsatan volütlü kulpları vardır. Dip kısmı ise stilize edilmiş ters lale veya üç ayak şeklinde betimlenmiştir. (Fot. 26) Benzer vazo süslemesi kayığın hem baş (Fot. 29) ve kış kasarası (Fot. 31) üstünde hem de bu kayığa ait olduğu düşünülen aynalık üzerinde (Fot. 43) bulunmaktadır. Vazonun içinden çıkan çiçek tasvirlerinin bir kadırga üzerinde kalemişi tekniğinde yapılmış benzeri İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen 221 envanter numaralı “*Tarihi Kadırga*”da bulunmaktadır. “*Tarihi Kadırga*”nın tarihlendirilmesiyle ilgili birkaç görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan biri, Erkut Arcak tarafından alıntılandığı şekilde bazı bilim insanlarınca II. Mehmed (saltanat 1444-1446 ve 1451-1481) dönemine ait olduğudur. Ayrıca Arcak, Lucien Basch’tan, kadırganın Bizans’ın son kralı IX. Konstantin Dragazes dönemine ait olduğu ve İstanbul’un fethinden sonra da II. Mehmed tarafından ele geçirildiğini aktarmıştır. Makalenin devamında ise, bazı bilim insanlarınca kış bölümünde bulunan köşkten dolayı IV. Mehmed (Avcı) dönemine (1648-1687) ait olduğunu belirtmiştir.²⁹ İstanbul Deniz Müzesi’nin 1898’de tutulmaya başlanan envanter kayıtlarında, Deniz Müzesi Asar-ı Atika Demirbaş Defteri’nde (Db. 4604, 87. Sayfa, 17.sıra), “*Avcı Sultan Mehmet Rabi (saltanat 1648-1687) hazretlerine mahsus kadırga, Yalı Köşkü’nden alınmıştır*”; 1960’larda açılan 1 numaralı Müze Eser Demirbaş Defteri’nde ise (Db. 2595/1, 63-64. Sayfa, Db.221),

28 Fumagalli, 1995, 390.

29 Arcak, 2003, 241.

Fot. 26: “*FERT*” yazılı piyade kayığının pruvasında görülen vazo süslemesi.

Fot. 27: İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen “Tarihi Kadırğa” üzerinde görülen vazo içinde çiçek motifini.

Fot. 28: “*FERT*” yazılı piyade kayığının borda süslemesi.

“*Kadırğa, Yalı Köşkü’nden alınmıştır; Avcı Sultan Mehmed’e mahsustur*” şeklinde yazılmıştır.³⁰ Vazo içinden çıkan çiçek motiflerinin Osmanlıda Topkapı Sarayı’ndaki III. Ahmed’in Yemiş Odası’nda çiçekli vazo örnekleri üzerinden ilk Lale Devri’nde görülmeye başladığı³¹ düşünüldüğünde kadirğa üzerindeki bu süslemenin (Fot. 27) çağdaş özellik gösterdiği ifade edilebilir. Lale Devri’nde yapılan Türk rokoko tarzındaki hayali bahçe tasvirleri ile vazolar içinden çıkan çiçek motifleri cennetin ürünlerini sembolize etmiştir.³² Benzer motiflere 19. yüzyılda Osmanlı mimarisinde iç mekân süslemelerinde kalemşi tekniğiyle kartuşlar içinde yapılmış barok ve rokoko üsluplu örneklerde de görmek mümkündür. Ancak Kuban’ın ifade ettiği gibi, Osmanlı Klasik Dönem çini sanatında da benzer tasvirler bulunmaktadır. Özellikle Rüstem Paşa Camisi buna en güzel örnektir.³³

Kayığın borda süslemelerinde bitkisel motifler kullanılmıştır. Üstten dalga motifleriyle sınırlandırılmıştır ve dalga motifinin aralarında stilize bitkisel bezemeler görülmektedir. Ayrıca rozet şeklinde çiçek sırası ve bu sıranın ortalarında dalıyla birlikte betimlenmiş bitkisel tasvirler vardır. İstanbul Deniz Müzesi’nde görülen karakteristik piyade kayıklarındaki süslemelere benzerlik göstermektedir. (Fot. 26, 28)

30 Yakarçelik, 2018, 170.

31 Arık, 1988, 23.

32 Ölmez, 2008, 84-85.

33 Kuban, 2007, 443.

Baş kasara bölümünde yine rokoko üslubunda yapılmış altta kurdele motifıyla çelenk oluşturularak sınırlandırılmış bir alan bulunmaktadır. Çelenk tasvirinin ortasında ise yine kayığın pruvası ile parçası olduğu varsayılan aynalık üzerinde görülen vazo motifine benzer, içinden çıkan stilize çiçek desenleriyle birlikte üzeri ağ bezemeli bir vazo görülmektedir. Baş kasaranın uç bölümünde ise bitkisel frizler devam etmektedir. Yine ortada stilize çiçek rozeti yapılmıştır. (Fot. 29)

Kıç kasara süslemesi, kayığın baş kasarasında görülen süslemelerle benzerlik göstermektedir. Bitkisel frizler ilk bölümde yay şeklinde oyulmuştur. Frizlerin başlangıç noktalarında stilize çiçek rozeti yer alır. Ortada rokoko üsluplu, içinde çiçek demetlerinin bulunduğu vazo yer almaktadır. Vazonun üzeri ağ bezemeyle süslenmiştir. Vazonun etrafında yine akant yapraklarından oluşan “C” kıvrımlı çelenk bulunmaktadır. Kasaranın uç bölümünde kayığın formuna uygun olarak üçgen şeklinde bitkisel süslemeyle frizlenmiş alan içinde, “C” kıvrımlı akant dallarından çelenk şeklinde stilize çiçekler yapılmıştır. Kayığın baş kasarasında bulunan yazılı metal levhanın benzeri buraya da konulmuştur (Fot. 31). Çelenk şeklinde tasarlanmış rokoko üsluplu bitkisel motiflere İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen, 19. yüzyıla tarihlendirilen çeşitli piyade kayıklarına ait aynalıklarda görmek mümkündür. (Fot. 32)

Müze sergilenen aynalıklar, Osmanlı kayak süsleme geleneğini yansıtmaktadır. İstanbul Deniz Müzesi’nde bulunan piyade kayıklarına ait örneklerle benzerlik göstermektedir. Baş kasarada yer alan ve ajur tekniğinde yapılmış olan aynalıkta “C” kıvrımlı motifler görülmektedir. Ayrıca bitkisel kıvrımlar alt kısımda sınırlandırılmış alanda uzanmaktadır. Ortasında “C” kıvrımlı bir kartuş ve içinde de stilize edilmiş bir lotus motifini taşımaktadır. Yanlarında yine ters “C” kıvrımlı işlemleri görmek mümkündür. Altında ise küçük bir kaidesi mevcuttur. (Fot. 33) İstanbul Deniz Müzesi’ndeki piyade kayıklarına ait ajur tekniğinde yapılmış aynalıklarda tepe noktasında yine çeşitli stilize çiçek motiflerine rastlanmaktadır.³⁴ (Fot. 34)

Kayığın 2. aynalığı yine ajur tekniğinde yapılmıştır. Barok üslupta rastladığımız “C” kıvrımlı sarmal dallarla bitkisel süslemeler ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Ortada, tepesinde kraliyet tacı olan haç şeklinde Savoy Kraliyet ailesinin arması betimlenmiştir. Ancak krallık tacının üst tarafı kısmen deforme olmuştur. Üst kısımda her iki yanda iki adet çiçek rozeti yer almaktadır. Gövdesinin sağ tarafının da deforme olduğu görülmektedir. (Fot. 35)

Baş kasara 3. aynalığı yine ajur tekniğinde yapılmıştır. Deforme olduğundan dolayı muhtemelen yine bitkisel süslemelerle bezenmiş olmalıdır. (Fot. 36)

34 Lotus motifini ayrıca, örneğin, Osmanlı geç dönem mimarlık sanatında ampir üslupta yapılmış Nusretiye Camii (1823-1826) minber yan aynalıklarında da görmek mümkündür. (Patacı, 2017, 179.) Bir su bitkisinin üsluplaştırılmış hali olan lotus çiçeğinin kökeninin Mısır olduğu, lotus-palmet-rumî motiflerinin İslamiyetle birlikte Türk sanatına girdiği ifade edilmiştir. (Cantay, 2008, 33.)

Fot. 29: “FERT” yazılı piyade kayığının baş kasara süslemesi.

Fot. 30: “FERT” yazılı piyade kayığının baş ve kış kasara bölümünde yer alan metal plaka.

Fot. 31: “FERT” yazılı piyade kayığının kış kasara süslemesi.

Fot. 32: İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen piyade kayığına ait aynalık.

Fot. 33: “FERT” yazılı piyade kayığına ait baş kasara 1. aynalık süslemesi.

Fot. 34: İstanbul Deniz Müzesi’nde piyade kayıklarına ait ajur tekniğiyle yapılmış aynalıklardan biri.

Fot. 35: “FERT” yazılı piyade kayığına ait baş kasara 2. aynalık süslemesi.

Fot. 36: “FERT” yazılı piyade kayığına ait baş kasara 3. aynalık süslemesi.

Kış kasara bölümündeki aynalıklarda da benzer teknikler görülmektedir. Bitkisel sarmal dallar ile benzenmiş olan aynalık ajur tekniğinde yapılmıştır. Merkezde “C” kıvrımlar yine göze çarpmaktadır. Alt taraftaki kaidede ise hem üstte hem de altta olmak üzere iki adet ince friz vardır ve bu frizler içinde stilize bitkisel motifler yer alır. Frizlerin sınırlandırdığı alana ise yatay çizgiler yapılmıştır. (Fot. 37) Kayığın küpeşte iç süslemelerine benzerlik göstermektedir. (Fot. 39)

Fot. 37: “FERT” yazılı piyade kayığına ait kış kasara 1. aynalık süslemesi.

Kış kasara 2. aynalık süslemesinde, kıvrımlı bitkisel motifler yapılmıştır. Merkezde iki adet ters “C” kıvrımlar yer alır ve bunlardan kenarlara doğru bitkisel sarmal dallar uzanmaktadır. Ajur tekniği bu örnekte de kullanılmıştır. Üst tarafta ise hem sağda hem de solda olmak üzere iki adet stilize çiçek deseni yapılmıştır. (Fot. 38)

Kayığın küpeşte iç süslemeleri, hem alttan hem de üstten iki frizle sınırlandırılmıştır. Bu frizlerde stilize rozetler ve yaprak motifleri yer almaktadır. Oldukça sadedir ve kayığın aynalık kaidesinde de benzeri bulunmaktadır. Ortadaki bölümde yatay ince çizgiler vardır. (Fot. 39) İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen 19. yüzyıla tarihlendirilen 1769 envanter numaralı iki çifte piyade kayığının küpeşte iç süslemesinin basit geometrik geçmeler ile yapıldığı, hemen altına paralel ince yatay çizgilerin oyulduğu, en altta kasara tabanında ise stilize bitkisel motiflerin yer aldığı görülmektedir. İşleme tekniği açısından benzerlik gösterdiği söylenebilir. (Fot. 40) Aynı zamanda İstanbul Deniz Müzesi’nde bulunan Sadrazam Sait Halim Paşa’ya ait piyade kayığının (yapım tarihi 1913-1917) küpeşte iç süslemesi de benzer niteliktedir. (Fot. 41)

Fot. 38: “FERT” yazılı piyade kayığına ait kış kasara 2. aynalık süslemesi.

Fot. 39: “FERT” yazılı piyade kayığının küpeşte iç süslemesi.

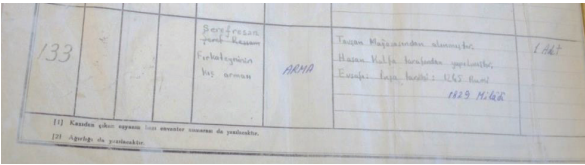
Fot. 40: İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen 1769 envanter numaralı iki çifte piyade kayığının küpeşte iç süslemesi.

Müzedeki sergilenen eser grubu arasında yine İstanbul yapımı olan aynalıklar yer almaktadır. Bu aynalıklarda bulunan süslemeler Osmanlı ustalarının izlerini taşımaktadır. Aynalıklar, 1917 envanter numaralı İstanbul yapımı piyade kayığının parçaları olduğu düşüncesiyle aynı envanter numarası üzerinden envanter defterine kaydedilmiştir.

Fot. 41: Sadrazam Sait Halim Paşa'ya ait piyade kayığına ait küpeşte iç süslemesi.

Ancak bir örnek vardır ki oldukça üniktir, çünkü İstanbul Deniz Müzesi'nde bulunan örneklerin hiç birinde yapan ustanın ismi eser üzerinde yazmazken, burada sergilenen örnekte ustanın ismi ve yapım tarihi hem Osmanlıca hem de Latin harfleriyle yazılmıştır. İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen kayık ve aynalıklar üzerinde ustanın adı yazılmaktadır. Ancak, İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen 1439 envanter numaralı dolabın Tersane-i Âmire'de “*Tavşan Atölyesi*”nde yapıldığı belirtilmiştir.³⁵ Ayrıca yine İstanbul Deniz Müzesi'nde sergilenen 133 envanter numaralı Şeref Resan Firkateyni'ne ait kış armasının “*Tavşan Mağazası*”ndan alındığı, ustasının isminin ise “*Hasan Kalfa*” olduğu, Deniz Müzesi Komutanlığı, Asar-ı Atika Ana Envanter Defteri 1, sayfa 37-38'de bulunan kayıtlarında belirtilmiştir. (Fot. 42) Vazonun her iki yanında, yazılar ile tarihler arasında çiçek rozetleri vardır. Vazonun gövdesi ağ bezeme ile bezenmiştir. Aynalığın sağ tarafında Osmanlıca “*Hacı Mehmed Efendi*” ve onun altında ise hicri “*1325*” tarihi yazılmıştır. Sol tarafta ise bu kez Latin harfleriyle “*Hadzi. Memed*” yazısı ve altında ise miladi “*1909*” tarihi yer almaktadır. Aynalığın merkezinde ise, üstü ağ bezemeli İyon sütun başlıklarını anımsatan kulpları bulunan bir vazo ve içinde stilize çiçek ile kıvrımlı bitkisel süslemeler yer almaktadır. (Fot. 43) Benzer vazo motifi 1907 envanter numaralı kayığın pruva süslemesinde de görülmektedir. (Bk. Fot. 26) Ancak, vazonun kaide kısmı burada farklı yapılmıştır. Dolayısıyla bu aynalık büyük olasılıkla kayığın şu an mevcut bulunmayan orta bölümüne ait parça olmalıdır.

Fot. 42: İstanbul Deniz Müzesi 133 envanter numaralı Şeref Resan Firkateyni kış armasına ait müze envanter defteri kaydı.

Aynalıklar içinde süsleme açısından diğer örneğe benzeyen, orta bölümünde vazonun içinden çıkan stilize bitkisel motifler bulunan başka bir aynalık daha vardır. Üst kenarında da bitkisel süslemeler devam etmektedir. Merkezde rokoko üsluplu vazo motifinin gövdesi yine ağ şeklinde bezenmiştir. Aynalığın neredeyse bütün yüzeyi paralel yatay çizgilerle oyulmuştur. Altta her iki kenarda stilize çiçek rozetleri yer almaktadır. Bu aynalık da müzede sergilenen “*FERT*” kayığına ait olmalıdır. (Fot. 44)

35 Barışta, 2009, 89.

Fot. 43:
İstanbul yapımı olup
üzerinde “Hadzi.
Memed” yazılı
aynalık.

Fot. 44:
Vazo bezemeli
aynalık örneği.

İstanbul yapımı bir başka kayığa ait olan, üzeri yatay çizgilerle bezenmiş bir başka aynalık örneğinde, merkezde kıvrımlı bir rozet çerçeve içinde, stilize edilmiş lotus çiçeğine benzer bitkisel süsleme yer almaktadır. İstanbul’da yapılmış olan 1917 envanter numaralı kayığın 1. aynalık süslemesinde de benzer şekilde “C” kıvrımlı bir kartuş içinde aynı tipte yapılmış bitkisel betimleme yer almaktadır. (Bk. Fot. 33) Bu açıdan bu aynalığın da “FERT” kayığının yarım parçasına ait olduğu varsayılmaktadır. (Fot. 45)

Bir diğer örnek de, merkezde çevrelenmiş alan içinde lotus motifine benzer bitkisel süslemesi olan, yanlarda ise ajur tekniğiyle yapılmış aynalıktır. Kıvrımlı akant dalları gövde boyunca ilerleyerek kenarlarda kıvrılmaktadır. (Fot. 46) Ajur tekniğinde yapılmış ışın demetli bir diğer aynalık üzerinde, alt bölümde yatay çizgilerle oluşturulmuş gövdeyi sınırlayan altta ve üstte geometrik geçme motifleri görülmektedir. (Fot. 47) İstanbul Deniz Müzesi’nde 1769 envanter numaralı kayığın 1.- 2. baş (Fot. 49) ve 1. - 2. kış kasara ile 1861 envanter numaralı Sadrazam Sait Halim Paşa’ya ait piyade kayığının 1. ve 2. baş, 2. ve 3. kış kasara aynalıklarının benzeridir. (Fot. 50)

Fot. 45:
Sergilenen bir diğer
aynalık.

Fot. 46: Sergilenen bir diğer aynalık.

Fot. 47:
Piyade kayığına ait ışın demet
motifli aynalık.

Fot. 48:
Piyade kayığına ait ışın demet
motifli aynalık.

Fot. 49: İstanbul Deniz Müzesi'nde 1769 envanter numaralı kayığın 1.- 2. baş kasara aynalıkları.

Fot. 50: İstanbul Deniz Müzesi'nde 1861 envanter numaralı Sadrazam Sait Halim Paşa'ya ait piyade kayığının baş 1 ile kış 2 kasara aynalıkları.

İstanbul Deniz Müzesi'nde örnekleri bulunan, ışın demetli olarak ajur tekniğinde yapılmış aynalık bir diğer örnektir. Baş veya kış kasara üzerinde kullanılmıştır. Bir önceki aynalık gibi muhtemelen aynı kayığa ait olmalıdır. (Bk. Fot. 48)

Bu tarz ışın demet şeklindeki aynalıkları İstanbul'da 19. yüzyılda hizmet veren piyade kayıklarının çoğunda görmek mümkündür. (Fot. 51)

Fot. 51: Işın demet süslemeli aynalığa sahip piyade kayığı fotoğrafı. (Sonman, 2003, 105.)

Museo Storico Navale di Venezia’da, I. Dünya Savaşı sırasında İtalyanlar tarafından batırılan Osmanlı gemilerine ait isim levhaları da sergilenmektedir. İsim levhaları “*Ayıntab*”, “*Ordu*”, “*Bafra*” ve “*Refahiye*” gemilerine aittir. 1907 yılında II. Abdülhamid’in emirleriyle Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa zamanında sipariş edilen “*Taşköprü*”, “*Nevşehir*”, “*Gökçedağ*”, “*Refahiye*”, “*Ayıntab*”, “*Malatya*”, “*Seddülbahir*”, “*Ordu*” ve “*Bafra*” isimleri verilen dokuz adet gambot Fransa’da Schneider & Cie Chalonsur-Saone tersanesinde inşa edilmiştir. 17 Aralık 1907’de teslim alınan “*Malatya*” gambotu dışında “*Ayıntab*”, “*Seddülbahir*” ve “*Ordu*” gambotları Ocak 1908 yılında, diğerleri ise takip eden aylarda teslim alınmıştır. Gambotların ömürleri 1912-1915 yılları arasında batırılmaları ve mayına çarparak batmaları ile sone ermiştir. “*Gökçedağ*”, “*Refahiye*”, “*Ayıntab*”, “*Bafra*” ve “*Ordu*” gambotları 7 Ocak 1912 tarihinde İtalyan kruvazörü “*Piemonte*”, “*Artigliere*” ve “*Garibaldino*” isimli gemiler tarafından Kızıldeniz’de Konfide Limanı’nda istasyon görev yaptıkları sırada top atışıyla batırılmıştır.³⁶ İsim levhaları, bronz döküm tekniğiyle yapılmıştır ve İtalyanlar tarafından denizden çıkarılarak müzeye getirilmiştir. İsim levhalarının üzerinde II. Abdülhamid’e ait tuğra yer almaktadır. (Fot. 52-55)

İstanbul Deniz Müzesi’nde Sultan II. Abdülhamid Dönemi’ne ait, 1346 envanter numaralı “*Fethiye Kalyonu*”, 1359 envanter numaralı “*Sultaniye (Fez-i Cihad) Vapurı*”, 1367 envanter numaralı “*Ejder Torbido Botu*”, 6434 envanter numaralı “*Haleb Vapurı*” isim levhaları sergilenmektedir. Bu örneklerde tuğra yer almamaktadır. Ancak bitkisel ve geometrik süslemeler kullanılmıştır.³⁷ (Fot. 56-59)

Fot. 52: 142-1 envanter numaralı “*Ayıntab*” yazılı gemi isim levhası

Fot. 53: 142-2 envanter numaralı “*Ordu*” gemisine ait isim levhası

Fot. 54: 142-3 envanter numaralı “*Bafra*” gambotuna ait isim levhası

Fot. 55: 142-4 envanter numaralı “*Refahiye*” gambotunun isim levhası

36 Öndeş, 2013, 100.

37 Beydiz, 2015, 75-76.

Fot. 56: İstanbul Deniz Müzesi'nde II. Abdülhamid dönemine ait 1346 envanter numaralı "Fethiye Kalyonu" isim levhası.

Fot. 57: İstanbul Deniz Müzesi'nde II. Abdülhamid dönemine ait 1359 envanter numaralı "Sultaniye (Feyz-i Cihad) Vapuru" isim levhası.

Fot. 58: İstanbul Deniz Müzesi'nde II. Abdülhamid dönemine ait 1367 envanter numaralı "Ejder Torbido Botu" isim levhası.

Fot. 59: İstanbul Deniz Müzesi'nde II. Abdülhamid dönemine ait 6434 envanter numaralı "Haleb Vapuru" isim levhası.

Sonuç

Museo Storico Navale di Venezia’da sergilenen söz konusu eserler, Osmanlıların denizlerdeki izlerinin takibinin bir parçasıdır. İncelenen örneklerden 1238 envanter numaralı Türk esirlerinin konu edildiği kıç süslemesi hariç, diğerleri Osmanlı eseridir. 1917 envanter numaralı piyade kayığında “*FERT*” simgesinin kullanılması nedeniyle kayığın Savoy Hanedanlık üyesine ait İstanbul’da elçilik görevinde bulunmuş bir kişiye ait olduğu tahmin edilebilir. Üzerinde yer alan metal plakada 1926 yılında İstanbul’dan Venedik’e getirildiği yazsa da kayığın süsleme tekniği ve motiflerin rokoko üslubundaki yapısı açısından 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığı düşünülebilir. İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen benzer süslemelere sahip piyade kayıklarının çoğu 19. yüzyılın sonlarına aittir. “*FERT*” kayığı örneği ile İstanbul’da yapılan piyade kayıklarının Avrupalı sefirler tarafından çok sevildiği ve İstanbul’da görev yaptıkları sırada kendileri için yaptırdıkları ve sonrasında da ülkelerine götürdükleri anlaşılmaktadır. 1917 envanter numaralı “*FERT*” kayığının yanındaki duvarda asılı olarak sergilenen aynalıklardan en az üç örneğin bu kayığa ait olma olasılığı yüksektir. Özellikle “*Hadzi Memed*” yazılı aynalığın hem işleme tekniği hem de üzerindeki motiflerin kayıкта bulunan motiflerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Kayığın eksik bölümüne ait parçalar olduğu düşünülmektedir. Eğer ki bu teoriyle göre aynalığın kayığa ait bir parça olduğu düşünülürse, aynalığın üzerinde yazan “1909” tarihi, “*FERT*” kayığının da inşa tarihi olabilir. İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen piyade kayıklarının herhangi bir yerinde inşa eden ustanın ismi veya inşa tarihi yazmamaktadır. Bu anlamda Museo Storico Navale di Venezia’daki aynalık örneği, ustasının ismini taşıması açısından farklılık göstermektedir ve üniktir. O halde kayık 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Aynalıklar üzerinde genelde bitkisel süslemeler ile “S” ve “C” kıvrımları göze çarpmaktadır. 1508 envanter numaralı sancak ise müzede sergilenen en eski Osmanlı eseridir. Sancağın üzerindeki yazıtlar genel dua niteliğindedir. Yeşil bir zemin rengi ve zeminde ise büyük bitkisel motifler kullanılmıştır. Pisa Cavalieri di Santo Stefano Kilisesi’nde sergilenen sancakta bitkisel motifler yerine genel olarak geometrik motifler görülmektedir. Ayrıca üzerinde iki adet Zülfikar kılıç bulunmaktadır. Her iki örnekte görülen motifler ve kullanılan renkler, İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen Barbaros Hayreddin Paşa’nın sancağı ile benzerlik göstermektedir. 1238 envanter numaralı Türk esirlerinin konu olduğu gemi kıç süslemesindeki figürlerin benzerleri, ifade edildiği gibi İtalya’da birçok yerde görülebilmektedir. Bu tarihî bulgularla İtalya’daki Türk esirlerinin imgesi somutlaştırılmıştır. Museo Storico Navale di Venezia’da bulunan gemi isim levhaları bronzdan, İstanbul Deniz Müzesi’nde sergilenen çağdaş gemi isim levhaları ise ağaçtan yapılmıştır. İstanbul Deniz Müzesi’ndeki örneklerde tuğra bulunmamasına rağmen hem bitkisel hem de geometrik süslemelerle bezenmiştir. Her iki müzede bulunan isim levhaları yaklaşık olarak dairesel formdadır ve levhaların çerçevesi bir çizgi hat veya çeşitli süslemelerle sınırlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acıpınar, M. (2010, Temmuz). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Toskana Grandukalığında Türk Esirler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXV, S.1, 15-38
- Acıpınar, M. (2014). Anti-Ottoman Activities Of The Order Of The Knights Of The St. Stephen During The Second Half Of The 16th Century, *Seapower, Technology and Trade Studies in Turkish Maritime History*, (Ed. Dejanirah Couto, Feza Günergün, (Maria Pia Pedani), İstanbul, 165-172
- Acıpınar, M. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa, Akdeniz 'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık, 1453-1599*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ağaç, S. & Sakarya, M. (2015). Hayat Ağacı Sembolizmi, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi UKSAD*, 2015/1, 1-14.
- Arcak, E. (2003). Kadırğa, A Technical Analysis of The Sultan's Galley, *Boats, Ships and Shipyards*, (Ed. Carlo Beltrame), Oxford, 241-248
- Arık, R. (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara
- Arseven, C. E. (1943). Damasko, *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Barıştan, H. Ö. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri*, Ankara
- Beydiz, M. G. (2015). *İstanbul Deniz Müzesi'ndeki Kayıklar ve Gemilerde Kullanılan Ağaç Süslemeler (1828-1918)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilimdalı Doktora Tezi.
- Bostan, İ. (2005). *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Bostan, İ. (2006). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Cantay, G. (Güz 2008). Türk Süsleme Sanatında Meyve, *Turkish Studies*, Volume 3/5, 32-64.
- Calzolaio, F. (2003). *Una Piramide Rovesciata Per l'Arsenale di Venezia, An Overturned Pyramid For The Arsenale of Venice*, Santa Marina.
- Dümen, E. (1993). *Denizde Yıllar Boyu Anadolu Türkleri, 1081-1922 (Onsekizinci Yüzyıl)*, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.

- Faroqhi, S. (2001). *Osmanlı Zanaatkarları*, (Çev. Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Fumagalli, G. (1995). *Chi L'Ha Detto?*, Milano.
- Gencer, A.İ. (2001). *Bahriye 'de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti 'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kılıçkaya, M. (2007). İstanbul Deniz Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Sancakları, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul.
- Nicolle, D. (1989). *The Venetian Empire 1200-1670*, London.
- Öndeş, O. (2013). *II. Abdülhamid Devri Son Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa ve Hatıratı*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ölmez, F. N. (2008 Güz). Meyve ve Türk Sanatları Bağlamında Elma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E*, S.10, 77-102
- Patacı, O. Ö. (2017 Ocak-Şubat). Ampir Üslûbu'nda Bir Sultan Cami: Nusretiye, *Akademik Bakış Dergisi*, S.59, 169-207
- Pedani, M. P. (2014). Ottoman Ships and Venetian Craftsmen in the 16th Century, *Seapower, Technology and Trade, Studies in Turkish Maritime History*, (Ed. Dejanirah Couto, Feza Günergün, Maria Pia Pedani), İstanbul.
- Peressutti, S. (2014-2015). Il Museo Storico Navale di Venezia: Storia Delle Collezioni, *Università Ca' Foscari, Tesi di Laurera*, Venezia.
- Sonman, T. (2003). *Princesses of the Waterway*, İstanbul.
- Soysal, M. E. (2010). Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED*, S.42, 209-239.
- Yakarçelik, N. D. (2018 Haziran), Deniz Müzesi'nde Sergilenen Tarihi Kadırğa, *Vakıflar Dergisi*, S.49, 169-185.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXVIII, Sayı: 1 Nisan 2019

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXVIII, Issue: 1 April 2019

Yayın Tarihi | Date of Publication

03.05.2019

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.